

فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۴، شماره ۱ (پیاپی ۴۶)، بهار ۱۳۹۸
شاپای چاپی ۵۹۶۸-۲۵۳۸ شاپای الکترونیکی ۵۹۵۷-۲۵۳۸
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>
صص. ۲۳۹-۲۵۷

بررسی مقایسه‌ای عوامل مؤثر بر رکود دامداری سنتی در دو ناحیه‌ی دشتی و کوهستانی (مطالعه موردی: دهستان القچین از توابع شهرستان چرام)

حمید حیدری مکرر* - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران
حمیدرضا نسیمی - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران
مهرداد رشیدفر - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۹/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۲۳

چکیده

جامعه روستایی و عشایری کشور، جامعه‌ای است که اساس دامداری آن به شیوه‌ی سنتی و بهره‌برداری از مراتع بنا شده است. علی‌رغم سهم بسزای نظام‌های دامداری سنتی در تولید بخش اعظمی از شیر و گوشت مورد نیاز کشور، از شرایط ناپایداری برای ادامه حیات خود برخوردارند، مهم‌ترین این عوامل: تحلیل منابع طبیعی مخصوصاً مراتع در اثر استفاده‌های بیش از توان آن‌ها یا تغییر کاربری این اراضی، پیشرفت علوم و فنون و روی آوردن به تکنولوژی‌های مدرن صنعتی، بالا رفتن سطح بهداشت، فرهنگ و زندگی این اقشار، مهاجرت به شهر و روی آوردن به زندگی شهری و یا... می‌باشد که موجب گردیده تا این شیوه سنتی معیشت، در برخی از نقاط روستایی با سابقه‌ای دیرینه رو به رکود نهد. از این رو، هدف از این تحقیق، بررسی عوامل مؤثر بر رکود دامداری سنتی در روستاهای مورد مطالعه است. روش‌شناسی تحقیق از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی - تحلیلی می‌باشد. جامعه‌ی آماری تحقیق حاضر شامل خانوارهای دامدار ساکن دهستان القچین از توابع شهرستان چرام است. حجم نمونه با بهره‌گیری از فرمول کوکران، دربرگیرنده تعداد ۱۹۸ خانوار دامدار معین شد. داده‌های مربوط به دو ناحیه به‌وسیله نرم‌افزار SPSS از طریق به‌کارگیری آزمون‌های آماری مناسب، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. طبق آزمون آماری مان‌ویتنی که در سطح اطمینان ۹۵ درصد گرفته شد، نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهند در شاخص‌های میزان برگزاری دوره‌های آموزشی - ترویجی و هزینه‌ی دارو و دامپزشک با مقدار $Sig = +/+++$ بیشترین اختلاف معنی‌دار بین دو ناحیه استنتاج می‌شود؛ و در شاخص‌های اجرای طرح و عملیات‌هایی جهت حفظ محیط‌زیست با مقدار $Sig = +/۸۳۳$ و سرمایه‌گذاری در سایر فعالیت‌های دامدار با مقدار $Sig = +/۵۶۷$ بیشترین یکسانی وضعیت در دو ناحیه و عدم وجود تفاوت معنادار حاصل گردیده است.

واژه‌های کلیدی: دامداری سنتی، عوامل رکود، مرتع، القچین، شهرستان چرام

نحوه استناد به مقاله:

حیدری مکرر، حمید، نسیمی، حمیدرضا، رشیدفر، مهرداد. (۱۳۹۸). بررسی مقایسه‌ای عوامل مؤثر بر رکود دامداری سنتی در دو ناحیه‌ی دشتی و کوهستانی (مطالعه موردی: دهستان القچین از توابع شهرستان چرام). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱(۱)۱۴، ۲۳۹-۲۵۷.
http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_665132.html

مقدمه

دامداری و دامپروری از ارکان اصلی معیشتی روستاییان بوده است و در کنار سایر فعالیت‌هایی چون زراعت، باغداری، پرورش طیور، صنایع دستی و... شناخته می‌شود که نقش مهمی در بخش‌هایی از حیات اقتصادی روستانشینان ایفا می‌کند (Kamalzadeh, 2008: 183-188) و بعد از زراعت و باغبانی بالاترین سهم را در ارزش‌افزوده بخش کشاورزی به خود اختصاص داده است (Seif allahi et al., 2010: 96) با این وجود، بررسی مقایسه‌ای این فعالیت در کشور با بعضی از کشورهای دیگر نشان می‌دهد که به دلایل گوناگون سطح عملکرد، کارآیی و بهره‌وری در این زیر بخش، نه تنها از متوسط جهانی، بلکه از متوسط کشورهای در حال توسعه نیز پایین‌تر است (Arzani, 2009: 35).

اطلاع چندان کامل و دقیقی از خاستگاه‌های دامداری و دامپروری در دست نیست اما کشور ایران به دلیل دارا بودن شرایط اقلیمی و جغرافیایی خاص و وجود رشته‌کوه‌های البرز و زاگرس از دیرباز بستر مناسبی برای دامداری بوده است (Khaki Pour et al., 2011: 431). طبق بررسی‌های باستان‌شناسان، اهلی کردن حیواناتی همچون بز و گوسفند به حدود ۹۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ سال پیش برمی‌گردد. گیرشمن، باستان‌شناس و ایران‌شناس فرانسوی می‌گوید: "ایران اساساً کشوری فلاحی و محل پرورش احشام و اغنام است" (Ghirshman, 2000: 7-8). دامداران این سرزمین با استفاده از تقسیم مراتع به مراتع بیلاقی و قشلاقی به دامداری مبتنی بر کوچ پرداخته‌اند. در طی هزاران سال مراتع به‌عنوان بخشی از منابع تجدید پذیر و اصلی‌ترین منبع تغذیه دام بوده که به سبب بهره‌برداری از این اراضی تولید با حداقل هزینه صورت می‌گرفت (Khaki pour et al., 2011: 431)؛ اما با توجه به این که تغییر در یک جز، دیگر اجزا روستا را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Sidayi, 2015: 77)؛ در طی قرن حاضر و بخصوص چند دهه‌ی اخیر، با ارتقای کیفیت زیستی و امکانات، ارتقای سطح درآمد کشاورزی در واحد سطح (Manafi azar, 2017: 180)، افزایش جمعیت و افزایش سطح زندگی، استفاده بی‌رویه و البته خارج از توان اکوسیستم‌ها، تغییر کاربری‌ها و به زیر کشت بردن بیشتر اراضی و مراتع، تخریب منابع طبیعی، (Ansari et al., 2008: 508) سبب گردید، افزایش تولید دام عمدتاً در خارج از بخش‌های سنتی روستایی اتفاق افتد.

با توجه به بررسی‌های به‌عمل‌آمده در روستاهای مورد مطالعه، شیوه غالب معیشتی دهستان القچین در شهرستان چرام، از گذشته‌های دور بر مبنای دامداری و دامپروری به‌صورت باز و سنتی در قالب چوپانی، خودگردانی، چکانه‌ای و دهقانی متداول بوده است. در این شیوه، از گذشته تا به امروز، دام متکی به مرتع بوده که عواملی چون دسترسی مناسب به مراتع، کوهستانی بودن منطقه و محدودیت‌های زمین‌های کشاورزی و نزدیکی به بازارهای مصرف شهرهایی چون: چرام، دهدشت، یاسوج و شیراز در تداوم این پیشه نقش داشته‌اند و شیوه‌های تأمین منابع غذایی دام شامل: علوفه حاصل از رویش مراتع طبیعی، تولیدات زراعی اختصاصی برای دام، علوفه باغات، کاه و کلش غلات و بقایای محصولات زراعی بوده است. لذا بر اساس مطالب اشاره‌شده در این زمینه، بررسی و شناسایی چالش‌های موجود و عوامل رکود این فعالیت در روستاهای مورد مطالعه، می‌تواند گامی مثبت در جهت ارائه‌ی رهنمودهایی برای بازخوردی مطلوب و اصلاح مشکلات در راستای موضوع مورد بحث حتی در سایر مناطق تلقی گردد. اهمیت و ضرورت تحقیق حاضر از این حیث است که طی سال‌های اخیر، به‌تدریج اقتصاد دامداری در روستاهای مذکور رو به رکود رفته و شیوه‌ی زندگی و معیشت مردم این روستاها متأثر گشته است. علیرغم چنین شرایطی، اطلاعات قابل ملاحظه و پژوهش‌های شایان توجهی در این خصوص - حتی در سایر مناطق کشور هم - منتشر نشده است و مطالعات پیشین عمدتاً از نگاه زیست‌محیطی و توجه به مراتع، این مطلب را بیان داشته‌اند؛ اما هدف از انجام این پژوهش، شناخت علل و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری این وضع و ایجاد رکود در معیشت دامداری، در دو ناحیه‌ی دشتی و کوهستانی روستاهای مورد مطالعه است. بر این اساس، تحقیق حاضر به دنبال پاسخ به این سؤال است که: علل و عوامل مؤثر بر رکود دامداری سنتی در روستاهای دو ناحیه‌ی دشتی و کوهستانی دهستان القچین کدامند؟

مسئله رکود در برابر مفاهیم و موضوعاتی چون پیشرفت، ترقی و توسعه قرار می‌گیرد. بررسی سیر تحول جوامع نشان می‌دهد که در کشورهای توسعه یافته، دگرگونی‌های ساختارهای اندیشه‌ای همگام با تحولات عمیق در نظام سیاسی و اجتماعی و فرهنگی، به رشد و توسعه متوازن و هماهنگ در همه بخش‌ها انجامید (Mbaiwa, 2010: 1-11) اما در کشورهای موسوم به در حال توسعه

- و از جمله ایران - مشکلات نظام‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و عدم دگرگونی مطلوب ساختارهای مختلف وابسته به آن‌ها از مهم‌ترین عوامل رکود و عدم توسعه متوازن هستند (Bayat et al., 2011: 155). امروزه اقتصاد بسیاری از عشایر و روستاهای ایران، بر پایه‌ی فعالیت‌های کشاورزی و بهره‌برداری‌های سنتی بنا نهاده شده است (Azkia, 2008: 25)؛ که به عنوان یکی از منابع مهم تولید، درآمد، اشتغال و ایجاد زیر ساخت‌ها برای نیل به توسعه پایدار بشمار می‌آید (Bahrami, 2016: 101). در دامداری گرچه تکنولوژی موفق به جایگزینی سهم قابل ملاحظه‌ای از نقش نیروی انسانی در صنعت شده، اما بهره‌وری اصلی همچنان وابسته به نیروی انسانی است (Tirgar et al., 2012: 15).

فعالیت دامداری و دام‌پروری در قالب سه نوع بهره‌برداری روستایی، عشایری و صنعتی انجام می‌گیرد (Seif allahi et al., 2010: 96)، اما جستجو برای یافتن آب‌وعلف، نظام‌هایی از مدیریت را دیکته کرده که در برگیرنده‌ی شیوه‌های شبانی، نیمه‌شبانی و دامداری ساکن است (Roy squires & Karami, 2015: 336) بر این اساس پرننگ‌ترین جلوه از دامداری سنتی، بهره‌برداری به‌صورت عشایری است. جامعه‌ی عشایری کشور، جامعه‌ای است که اساس زندگی آن بر پایه‌ی دامداری و بهره‌برداری از مراتع بنا شده است. این مقوله علاوه بر جنبه‌های معیشتی، به لحاظ جایگاه آن در برقراری امنیت غذایی و پروتئین حیوانی مورد نیاز جمعیت کشور دارای اهمیت جدی و عمده‌ای می‌باشد؛ اما همچنان جایگاه و سهم این بخش از بهره‌برداری به‌خوبی شناخته نشده است (Khaki pour et al., 2011: 430). روش‌های متداول در دامداری سنتی بستگی به عوامل متعددی دارد. از مهم‌ترین این عوامل می‌توان به وضعیت حوزه از نظر توپوگرافی، وضعیت مراتع و پوشش گیاهی، مهارت، دانش و آگاهی بهره‌برداران و وجود امکانات مورد نیاز جهت فعالیت‌های دام‌پروری اشاره نمود (Motavalli et al., 2012: 3). دامداری سنتی در ایران با اشکال گوناگونی چون دامداری دهقانی، چکانه‌ای، چوپانی، خودگردانی، پرواربندی، چوبداری و... شناخته می‌شود (Mahdavi, 2010: 190-192) و نوع دام عمدتاً گوسفند و بز می‌باشد.

امروزه در راستای صنعتی شدن واحدهای دام‌پروری، توجه کافی به دامداری‌های روستایی به عمل نمی‌آید (Zand moghaddam & Amiri, 2012: 1). از جهتی، سهم سرانه دامدار از مرتع روزبه‌روز در حال کاهش است زیرا اکثر مراتع یا به زمین کشاورزی تبدیل شده‌اند یا به دلیل چرای بیش از حد محدود شده‌اند. فشار بیش از حد به مراتع و در نتیجه تخریب و فرسایش خاک و گیاهان مرتعی موجب تولید علوفه کمتری شده در نتیجه روزبه‌روز جوابگوی تعداد کمتری از دام‌ها باشد، نیاز به علوفه دستی بیشتر شده یعنی هزینه‌ها افزایش و سوددهی کاهش می‌یابد. تا جایی که مراتع حوزه با گرایش منفی حتی جوابگوی نیاز خوراک نیمی از دام‌های موجود نمی‌باشند به همین دلیل سطح تولیدات دامی پایین می‌آید (Motavalli et al., 2012: 5) و دامداری سنتی را با چالش‌های متعددی مواجه می‌سازد؛ که این امر بیشتر شیوه زندگی کوچ‌نشینی را به سمت اضمحلال و افول سوق می‌دهد (Shakur et al., 2013: 2). وزارت جهاد کشاورزی یکی از شیوه‌های مورد عمل برای افزایش میزان عملکرد و بهره‌وری از منابع در مناطق روستایی، برگزاری آموزش‌های غیررسمی می‌داند (Seif allahi et al., 2010: 96)؛ لذا آنچه امروزه برای بخش کشاورزی بسیار ضروری و از اولویت‌های مهم است، تدوین نظام آموزش روستایی است (Arzani, 2009: 35). در واقع، عمده‌ترین بحث، عدم توجه کافی و سرمایه‌گذاری اندک در زمینه مشارکت فعال روستاییان برای آموزش‌های رسمی و غیررسمی در زمینه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی در روستاست (Khoddam mohammadi, 2008: 18). البته لازم به ذکر است، طرح‌ها و فعالیت‌هایی قابل اجرا می‌باشد که با شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روستاییان سازگار باشد. مثلاً در مطالعات آبخیزداری و کنترل سیل حوزه آبخیز، بدون مطالعه ساکنین حوزه (انسان و دام) و طریقه معیشت انسان‌ها ممکن نیست (Motavalli et al., 2012: 6).

تحقیقات انجام‌شده در این زمینه، نشان‌دهنده توجه بسیار ناچیز متخصصان توسعه روستایی به رکود دامداری سنتی است. یافته‌های محققان حاکی از آن است که بررسی مستقلی در زمینه مسئله رکود فعالیت‌های دامداری سنتی در روستاهای ایران به شکل علمی و گسترده صورت نگرفته است. لذا در راستای پیشینه، مطالعات زیر قابل عرضه می‌باشد: نجفی (۱۳۷۰) در پژوهش خود بیان می‌دارد، اقتصاد غالب زندگی عشایر بر مبنای دامداری مبتنی بر بهره‌برداری از مراتع است، بنابراین حل بخش اعظم مشکلات دامداران به افزایش میزان علوفه مراتع بستگی دارد، چرا که حدود ۸۵ تا ۹۰ درصد کل هزینه‌های دامداری را هزینه‌های تغذیه آن تشکیل دهد. مهندسان مشاور رویان (۱۳۷۲)، در مطالعات خود علل تخریب و تضعیف مراتع، به‌عنوان یکی از پایه‌های اصلی و حیاتی در دامداری سنتی را: ضعف در کنترل مراتع، عدم تعادل دام، ظرفیت مراتع و چرای مفرط، عدم رعایت فصل چرا و

چرای زودرس و دیررس، عدم رعایت پروانه چرا، عدم وجود سیستم چرای مناسب، توسعه بی‌رویه دیمزارها، برهم خوردن بافت‌های ایلی و عشایری، تعارض در بهره‌برداری توسط روستاییان و عشایر، بالا رفتن جمعیت دامی در سال‌های اخیر عنوان نموده‌اند رحمانی (۱۳۷۳) در تحقیق خود پیرامون اهمیت اقتصادی مراتع کشور و نقش آموزش‌های ترویجی در بهره‌برداری بهینه از آن بیان کرد که حدود ۶۰ درصد از دام‌های کشور در مراتع چرا می‌کنند و بیش از ۷۰ درصد از جمعیت روستایی و ۱۰۰ درصد جمعیت عشایری با چرانیدن دام‌های خود در مراتع، از آن‌ها بهره‌مند شده و امرار معاش می‌کنند. وی استفاده بهینه از مراتع را یکی از راه‌های جلوگیری از رکود دامداری و تلاشی جهت خودکفایی کشور در تولید محصولات دامی و چه بسا ورود کشور به بازار صادرات این محصولات می‌داند. شیخی (۱۳۷۵) بیان می‌دارد سهم بهره‌برداری از مواهب طبیعی در دامداری سنتی بیش از ۵۰ درصد قیمت تمام‌شده تولید گوشت در این روش است. این میزان در واقع، بهره‌ای از عرصه و اعیان مراتع است که نصیب دامدار عشایری شده و در قبال آن هزینه‌ای پرداخت نمی‌شود. ایشان پیشنهاد کرد برای حفظ تولید مراتع، با تعریف و اعمال بهره مالکانه از تخریب مراتع جلوگیری به عمل آید (Ministry of Agriculture Jihad, 2000: 46-46). ارزانی و همکاران (۱۳۸۳)، بیان می‌دارند که تغییر نظام دامداری متحرک و افزایش فشار بر بهره‌برداران سبب شده است تا دامداران فرصت کافی برای تنظیم این تعادل را نیافته، در نتیجه فشار چندگانه‌ای بر مرتع وارد می‌آید. این عمل توان تولید را کاهش داده و افزایش نیازمندی بهره‌برداران و کاهش بازدهی دام‌ها و کاهش قسمتی از سطح مرتع به علت تبدیل آن‌ها به اراضی زراعی، باعث افزایش فشار بر مراتع شده است. همچنین نتایج طرح ارزشیابی دوره‌های آموزشی، نشان داد، شرکت در این دوره‌ها موجب افزایش آگاهی و اطلاعات شغلی شرکت‌کنندگان و رونق این پیشه شده است و از هفت شاخص اثربخشی در تولید، شش شاخص تفاوت معنی‌داری را در میانگین‌های قبل و بعد از آموزش نشان داد (Hosseini nia, 2008: 69-71). معینی و همکاران (۱۳۸۴) در تحقیقی با عنوان نقش و اهمیت بیمه دامداری‌های سنتی در افزایش سرمایه‌گذاری و استمرار تولید، به این نتیجه دست یافتند که یکی از عوامل کاهش‌دهنده رکود در دامداری سنتی بحث بیمه است، نتایج مستخرج از این تحقیق بیانگر نقش مؤثر بیمه در کاهش ریسک و مخاطرات مختلف و افزایش اطمینان می‌باشد. اما به علت پایین بودن آگاهی و اطلاع‌رسانی، پوشش ندادن تمام مخاطرات برای سنین مختلف دام‌ها و عدم پرداخت به‌موقع، استقبال دامداران از آن اندک است. موسوی و همکاران (۱۳۹۰) به بررسی تأثیر تعاونی بر دامداران و ایجاد اشتغال و تولید پرداخته‌اند و وام‌های داده‌شده، تنوع محصولات تولیدی و تلفیق کشاورزی با دامداری در قالب تعاونی‌های دامداری در جهت رونق بخشیدن و دور شدن از رکود این شیوه معیشتی بیان شده است. بیات و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی که در راستای شناخت و تحلیل عوامل مؤثر بر رکود اقتصاد دامداری روستاهای پریدر و مهدویه در شهرستان ملایر انجام دادند به این مهم دست یافتند که مهاجرت‌های روستا-شهری و خروج نیروی کار از روستا، ضعف توان مالی روستاییان در خرید دام‌هایی با توان بازدهی بالا، محدودیت واگذاری اعتبارات و تسهیلات بانکی برای امروری کردن دامداری و آسیب‌پذیری دامداری سنتی از کمبود علوفه و خشک‌سالی از مهم‌ترین عوامل محدودکننده ایست که رکود دامداری سنتی را به همراه خواهد داشت. متولی و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای که در راستای راهکارهای نظام دامداری سنتی و توسعه پایدار، در حوزه آبخیز بهرستاق انجام دادند، بیان داشتند که افزایش بیش از حد در بخش تولید، در دراز مدت باعث افت بعد محیطی و به دنبال آن ایجاد مشکلاتی در بعد اقتصادی اجتماعی خواهد شد؛ یعنی، در فاصله ۲۳ سال تعداد دام‌ها به بیش از ۲ برابر افزایش داشته است، فشار بیش از حد به مراتع و در نتیجه تخریب و فرسایش خاک و گیاهان مرتعی موجب گردیده، علوفه کمتری تولید شود، در نتیجه روزبه‌روز جوابگوی تعداد کمتری از دام‌ها باشد و نیاز به علوفه دستی بیشتر شود. یعنی افزایش هزینه و کاهش سود دهی. همچنین امکانات و تجهیزات دامداری پایین بوده و استانداردهای لازم و نوین در نگهداری دام رعایت نمی‌شود. پناه زاده پاربخانی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی که میان دامداران مشکین‌شهر انجام دادند دریافتند موانع زیرساختی، آموزشی-اطلاعاتی، حمایتی نهادی، شخصی و اقتصادی پنج موانعی بودند که ۶۷/۲۳ درصد از کل واریانس متغیرها را در به‌کارگیری فناوری‌های عملیات مناسب کشاورزی (GAP) در واحدهای دامداری تعیین نموده‌اند. خاکی پور و همکاران به نقل از گراندین^۱ (۱۹۸۷) با بررسی زمینه‌های فرهنگ شبانی و مرتع‌داری در آفریقا بیان کرد که رکود دامداری در اثر تخریب مراتع می‌تواند به‌طور کامل در زمان‌هایی از سال به خصوصیات اقتصادی و اجتماعی وابسته باشد. استون^۲ (۱۹۸۷) در مطالعه خود در زمینه‌ی اراضی مشاع و شرایط اقتصادی دامداری نشان داد که شبانان

۱. Grandin

۲. Stine

تمایل غیر منطقی به افزایش دام اهلی خوددارند. دلیل اصلی این امر تمایل به افزایش درآمد حاصل از دامداری بدون توجه به وضعیت مراتع است اما در مواردی این بی‌توجهی منجر به رکود آن می‌گردد. پاریخ^۱ و همکاران (۱۹۹۷) نشان دادند که نوسانات آب و هوایی همراه با افزایش میزان نرخ دام‌گذاری به شدت افت درآمد را افزایش می‌دهد. درآمد پایین در چرخه‌ی تولید دام به استرس برای تولیدکنندگان کشاورزی و خانواده‌های آنها که با افزایش فشارهای مالی و احتمال شکست در کسب و کار روبرو هستند منجر می‌شود. نگلر^۲ و همکاران (۲۰۰۷) علاوه بر استراتژی‌های انحلال جزئی گله و خرید اضافی علوفه، استراتژی‌های از شیر گرفتن زودرس، فروش دام‌های جوان نگه‌داشته شده و نقد کردن کلی گله را برای مقابله با کمبود علوفه در ارتباط با خشک‌سالی مورد ارزیابی قرار داده‌اند. به گزارش کالیونیمی^۳ و همکاران در فنلاند (۲۰۱۱)، عامل ۷۷ درصد از حوادث در زنان روستایی، کار با حیوانات خانگی بوده و از حرکات غیره منتظره حیوان مثلاً هنگام دوشیدن شیر، به‌عنوان اصلی‌ترین خطر کار با حیوانات یادشده است (Kallioniemi et al., 2011).

شکل ۱. موارد مورد بررسی بر رکود دامداری سنتی در دو ناحیه مورد مطالعه

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد. روش جمع‌آوری اطلاعات، ترکیبی از روش‌های اسنادی و میدانی است. مبانی تئوریک آن بر اساس مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و بازدید میدانی و مراجعه به سازمان‌های مربوطه انجام گرفته است. جمع‌آوری اطلاعات از روش میدانی با استفاده از پرسش‌نامه، مصاحبه با دامداران و تجارب نگارندگان محقق شد. بدین ترتیب که پس از مطالعه مبانی نظری و آثار مرتبط با موضوع تحقیق، پرسش‌نامه‌ها و فرم‌های مشاهدات میدانی طراحی شده و هر یک از آنها توسط کارشناسان، مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. جامعه‌ی آماری تحقیق حاضر شامل خانوارهای دامدار ساکن دهستان القچین از توابع شهرستان چرام است. با توجه به فراوانی جامعه آماری تحقیق و با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۱۹۸ خانوار دامدار به‌عنوان نمونه معین شد.

به‌منظور عملیاتی کردن متغیرها و سنجش هر یک از شاخص‌های مورد مطالعه از یک طیف لیکرتی ۵ سطحی (از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵) پرداخته شده است. بر این اساس تلاش گردیده است تا شاخص‌های مورد نظر به‌گونه‌ای طراحی شوند که ضمن تأمین روایی و پایایی لازم به لحاظ آماری، دیدگاه‌های کارشناسان را نیز مورد توجه قرار دهند تا به بهترین نحو پاسخ لازم را برای پرسش‌ها فراهم سازند (جدول ۱).

۱. Parsch
 ۲. Nagler
 ۳. Kallioniemi

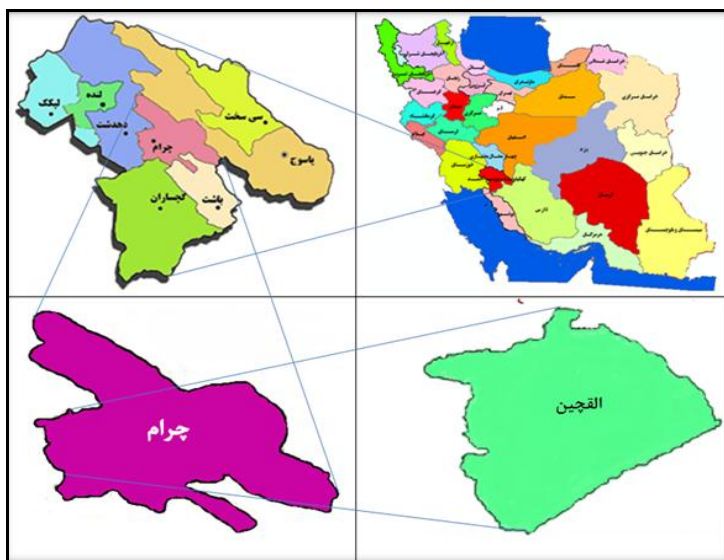
جدول ۱. بررسی شاخص‌های تمایل پراکندگی در متغیرهای مورد بحث

شاخص	میانگین (دستی)	انحراف معیار میانگین	انحراف معیار	میانگین کوهستانی	انحراف معیار میانگین	انحراف معیار
چرا در مرتع یا جنگل	۲/۶۸۷	۰/۰۵۷	۰/۵۶۵	۲/۸۵۹	۰/۰۵۱	۰/۵۰۵
علوفه دستی	۲/۹۰۹	۰/۰۸۲	۰/۸۳۲	۲/۶۳۶	۰/۱۳۴	۱/۳۳۶
باقیمانده محصولات کشاورزی	۲/۶۵۷	۰/۰۸۶	۰/۸۵۹	۲/۴۷۵	۰/۱	۰/۹۹۳
مکمل‌های غذایی	۲/۳۴۳	۰/۱۲۲	۱/۳۱۳	۱/۰۱۲	۰/۱۳۳	۱/۲۳۴
هزینه دارو دامپزشک	۲/۷۳۷	۰/۱۰۶	۱/۰۵۵	۱/۷۳۷	۰/۰۸۴	۰/۸۴
هزینه علوفه	۴/۳۳۳	۰/۰۶۶	۰/۶۵۵	۳/۶۲۶	۰/۱۵۴	۱/۵۳۶
درآمد حاصل از دامداری	۳/۷۳۷	۰/۱۰۳	۱/۰۲۶	۳/۸۵۹	۰/۱۳۸	۱/۳۷۷
پرداختن به سایر فعالیت‌های کشاورزی	۲/۵۸۶	۰/۱۲۵	۱/۲۴۵	۲/۳۳۲	۰/۱۱	۱/۰۹۶
دلالت و نبود بازار مناسب فروش دام	۳/۱۸۷	۰/۰۴۱	۰/۴۰۸	۳/۳۰۸	۰/۰۵۱	۰/۵۰۹
تمایل به دریافت وام	۲/۳۷۴	۰/۰۹۵	۰/۵۴۳	۲/۵۸۶	۰/۱۱۸	۱/۱۷۸
تمایل به افزایش تعداد دام	۱/۸۴۸	۰/۰۷۶	۰/۷۶۱	۲/۵۲۵	۰/۱۳۴	۱/۳۳۵
سرمایه‌گذاری در بهسازی و احداث جایگاه دام	۲/۲۳۲	۰/۰۸۴	۰/۸۳۷	۲/۰۷۱	۰/۱۰۸	۱/۰۷۱
سرمایه‌گذاری در خرید وسایل و تجهیزات	۲/۴۹۵	۰/۱۳۸	۱/۳۷۳	۱/۹۴۹	۰/۱۰۵	۱/۰۴۴
سرمایه‌گذاری در سایر فعالیت‌های دامداری	۱/۸۰۸	۰/۰۹۸	۰/۹	۲/۰۴	۰/۱۴۹	۱/۴۸۴
سیاست‌های حمایتی دولت	۲/۴۶۵	۰/۱۲۹	۱/۲۸	۲/۰۲	۰/۱۰۵	۱/۰۴۹
تمایل به استفاده از بیمه	۲/۱۷۲	۰/۰۹۱	۰/۹۰۴	۲/۵۰۵	۰/۱۲۹	۱/۲۸۱
تغییر در سبک زندگی و شهر گرایی	۳/۸۲۸	۰/۰۹۱	۰/۵۰۴	۳/۲۹۳	۰/۱۳۶	۱/۳۵۷
انزگاری منفی بر جایگاه اجتماعی	۳/۴۱۴	۰/۰۹۴	۰/۹۳۷	۲/۹۸	۰/۱۳۳	۱/۲۲
مهاجرت و خروج نیروی کار در سال‌های اخیر	۴	۰/۰۸۱	۰/۸۰۸	۳/۵۷۶	۰/۱۴	۱/۳۹۳
گرایش نیروی کار جوان به مشاغل غیر دامداری	۳/۸۴۸	۰/۱۱۶	۱/۱۵۵	۳/۷۹۸	۰/۱۵۳	۱/۵۱۸
تمایل به انجام امور دامداری	۱/۹۶	۰/۰۹۶	۰/۹۵۷	۲/۴۰۴	۰/۱۳۳	۱/۳۳۴
سطح مهارت و دانش بومی	۲/۰۷	۰/۰۶۸	۰/۶۸۱	۲/۵۹۶	۰/۱۳۵	۱/۳۴۳
انتظارات امروزی آقایان از خانم‌ها در انجام امور	۲/۱۵۱	۰/۰۷۸	۰/۷۷۴	۲/۷۰۷	۰/۱۳	۱/۲۹۶
پرداختن به تحصیل	۳/۶۰۶	۰/۰۷۶	۰/۷۵۳	۳/۱۱۱	۰/۱۲۲	۱/۲۱۱
برگزاری دوره‌ها توسط سازمان‌ها و ادارات	۲/۱۶۲	۰/۱	۰/۹۹۴	۱/۶۸۷	۰/۰۶	۰/۶
تمایل دامداران در شرکت در این دوره‌ها	۲	۰/۰۷۲	۰/۷۱۴	۲/۵۴۵	۰/۱۳۴	۱/۲۳۱
اثربخشی این دوره‌ها از نظر دامداران	۱/۹۷	۰/۰۷	۰/۶۹۲	۲/۴۰۴	۰/۱۴۱	۱/۴۰۶
تنوع در آموزش‌های این دوره‌ها	۱/۹۸	۰/۱۰۲	۱/۰۲	۲/۰۶	۰/۱۳۹	۱/۳۸۴
استقبال و استفاده از وسایل بهداشتی و ایمنی	۲/۰۶۱	۰/۱۰۸	۱/۰۷۷	۱/۸۰۸	۰/۱۰۸	۱/۰۷۵
تمایل به خرید دام‌های بازده بالا	۲/۲۳۲	۰/۰۹۴	۰/۹۳۵	۲/۱۴۱	۰/۰۹۳	۰/۹۲۶
استقبال و استفاده از ابزارآلات جدید	۲/۲۷۳	۰/۱۰۹	۱/۰۸۶	۱/۹۸	۰/۰۹۹	۰/۹۸۹
بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی	۲/۲۹۳	۰/۱۲	۱/۱۸۹	۱/۸۳۸	۰/۰۸۴	۰/۸۴۲
تلاش در جهت حفظ و ترمیم مرتع و جنگل	۲/۱۱۱	۰/۱۴۶	۱/۴۵	۱/۷۰۷	۱۱۷۰	۱/۱۶۳
طرح‌ها و عملیات‌هایی برای حفظ محیط‌زیست	۱/۹۲۹	۰/۰۸۱	۰/۸۱۱	۲/۱۶۲	۰/۱۴	۱/۳۹
تغییر کاربری به اراضی کشاورزی	۳/۶۸۷	۰/۰۸۱	۰/۸۰۴	۳/۳۹۴	۰/۱۳۹	۱/۳۸۴
بوته کنی و شاخه زنی	۳/۳۵۳	۰/۱۲۲	۱/۲۱۵	۳/۶۱۶	۰/۱۳۴	۱/۳۳۸
چرای بی‌رویه	۳/۹۷	۰/۰۹	۰/۸۹۷	۳/۶۰۶	۰/۱۴۶	۱/۴۵۵
تأثیر خشک‌سالی‌های اخیر در تعداد دام	۴/۲۲۲	۰/۰۶۳	۰/۶۳۲	۳/۶۱۶	۰/۱۴۶	۱/۴۵۵
تأثیر خشک‌سالی‌های اخیر در تعداد دامداران	۳/۹	۰/۰۷۱	۰/۷۲۱	۳/۲۹۳	۰/۱۲۷	۱/۲۶۴

برای آزمون روایی پرسش‌نامه از روایی صوری و محتوایی استفاده شد، به طوری که پرسش‌نامه در اختیار اساتید و کارشناسان ارشد حوزه مربوطه قرار گرفت و پس از چند بار بازبینی به تأیید نهایی آن‌ها رسید. پایایی به روش آلفای کرونباخ محاسبه شد، این ضریب از عمومی‌ترین ضرایبی است که توسط پژوهشگران علوم اجتماعی برای سنجش پایایی ابزارهای مختلف جمع‌آوری داده‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد (Anabestani et al., 2011: 75). بنابراین مقدار ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرهای ناحیه دشتی ۰/۷۹۵ و برای متغیرهای ناحیه کوهستانی ۰/۷۴۳ گردید، در نتیجه پایایی پرسشنامه اثبات می‌شود. در پایان برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و استفاده از آمار توصیفی و آمار استنباطی، یافته‌های پژوهش و نتایج کلی کار ارائه گردید.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

دهستان القچین از توابع بخش مرکزی شهرستان چرام در استان کهگیلویه و بویراحمد، مابین شهر چرام از شرق و شهرستان دهدشت از غرب قرار گرفته است. جنوب دهستان القچین نیز سد کوثر بر روی رودخانه خیرآباد قرار دارد. با توجه به این مهم که بنا به زندگی کوچ‌نشینی روستاهای شناور زیادی در این استان وجود دارد، می‌توان بیان کرد دهستان القچین شامل روستاهای زیر می‌باشد: (القچین علیا، القچین سفلی، امیر شهریار، بلهدان، بردیان، برم مرغابی، چشمه زعفران، دمدره بی‌بی رشته حسینی سر بردیان، میرزا محمدحسین سرنهیل، مو گرم، - سردره بی‌بی رشته، سرآب موگرم، سرنهیل میر رشید، شیخ حسین، تمبی، توبری) مردم دهستان القچین شیعه دوازده‌امامی‌اند و به زبان لری سخن می‌گویند.

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی دهستان القچین، شهرستان چرام در تقسیمات کشوری

یافته‌ها و بحث

در جدول (۲) می‌توان نظر افراد نمونه پاسخگو به پرسش‌نامه، در مورد اکثر نوع دامشان که گوسفند و بره، بز و بزغاله و یا گاو و گوساله است را در دو منطقه دشتی و کوهستانی ملاحظه نمود. همان‌طور که مشاهده می‌شود در منطقه دشتی بیشتر نوع دام گوسفندی نگهداری می‌شود ولی در ناحیه کوهستانی بز و بزغاله، چرا که بز نسبت به گوسفند مقاوم‌تر و چالاک‌تر بوده و در مناطق کوهستانی بهتر سازگاری دارد.

جدول ۲. آمار توصیفی اکثر نوع دام در دو ناحیه دشتی و کوهستانی

منطقه	اکثر دام	فراوانی	درصد معتبر	درصد انباشته	مد	میانگین
دشتی	گوسفند و بره	۶۷	۶۷/۷	۶۷/۷	۱	۱/۳۹
	بز و بزغاله	۲۵	۲۵/۳	۹۲/۹		
	گاو و گوساله	۷	۷/۱	۱۰۰		
	کل	۹۹	۱۰۰	-		
کوهستانی	گوسفند و بره	۲۹	۲۹/۳	۲۹/۳	۲	۱/۷۲
	بز و بزغاله	۶۹	۶۹/۷	۹۹		
	گاو و گوساله	۱	۱	۱۰۰		
	کل	۹۹	۱۰۰	-		

طبق آزمون آماری مان‌ویتنی که برای شاخص‌های معرف مؤلفه وضعیت تغذیه بین دو گروه دشتی و کوهستانی، در سطح ۹۵ درصد گرفته شد، چون مقدار Sig در تمام شاخص‌ها کوچک‌تر از ۰/۰۵ است در نتیجه فرض H0 رد می‌شود و تفاوت معناداری در زمینه شاخص‌های مطرح‌شده نسبت به دو ناحیه وجود دارد. توجه به میانگین رتبه‌ای هر شاخص، در هر کدام از دو ناحیه بیانگر

میزان فاصله در دو ناحیه است. آماره Wilcoxon W کوچک‌ترین مجموع از دو رتبه ظاهر شده در دو ناحیه می‌باشد. هرگاه دو نمونه مستقل، هر دو بزرگ‌تر از ۱۰ مورد باشد می‌توان از آماره Z استفاده کرد (در محاسبات کامپیوتری، تبدیل به Z به‌طور خودکار انجام می‌شود). هر چقدر آماره Z منفی باشد و سطح معناداری از ۰/۰۵ کوچک‌تر، تفاوت میان دو گروه بیشتر است، با توجه به آماره آزمون Z و سطح معناداری هر یک از شاخص‌ها، به ترتیب می‌توان گفت که: وضعیت چرا در ناحیه کوهستانی به دلیل این که میدان چرای وسیع‌تری در اختیارشان است، بهتر می‌باشد. استفاده از علوفه دستی، باقی‌مانده‌ی محصولات کشاورزی و مکمل‌های غذایی در مناطق دشتی بیشتر صورت می‌پذیرد چون محدوده چرای کافی و مطلوب همراه با علوفه متنوع و خوش‌خوراک دام در اختیار ندارند و همچنین بخشی از اراضی دشتی به فعالیت‌های کشاورزی اختصاص یافته است.

جدول ۳. بررسی شاخص‌های مؤلفه وضعیت تغذیه در دو ناحیه دشتی و کوهستانی

مؤلفه	متغیر	ناحیه	میانگین رتبه‌ای	مجموع رتبه‌ها	Mann-Whitney	Wilcoxon	Z	Sig
A= وضعیت تغذیه	چرا در مرتع یا جنگل	دشتی	۹۱/۶۴	۹۰۷۲/۵	۴۱۲۲/۵	۹۰۷۲/۵	-۲/۰۵۶	۰/۰۴
		کوهستانی	۱۰۷/۳۶	۱۰۶۲۸/۵				
	علوفه دستی	دشتی	۱۰۷/۸۹	۱۰۶۸۱	۴۰۷۰	۹۰۲۰	-۲/۱۵	۰/۰۳۲
		کوهستانی	۹۱/۱۱	۹۰۲۰				
	استفاده از باقیمانده محصولات کشاورزی	دشتی	۱۰۷/۸۲	۱۰۶۷۴/۵	۴۰۷۶/۵	۹۰۲۶/۵	-۲/۲۳	۰/۰۲۵
		کوهستانی	۹۱/۱۸	۹۰۲۶/۵				
	مکمل‌های غذایی	دشتی	۱۰۷/۱	۱۰۶۰۲/۵	۴۱۴۸/۵	۹۰۹۸/۵	-۲/۰۳۳	۰/۰۴۲
		کوهستانی	۹۱/۹	۹۰۹۸/۵				

طبق آزمون آماری مان ویتنی که برای شاخص‌های معرف مؤلفه وضعیت اقتصادی بین دو گروه دشتی و کوهستانی، در سطح ۹۵ درصد گرفته شد، چون مقدار Sig در تمام شاخص‌ها کوچک‌تر از ۰/۰۵ است در نتیجه فرض H_0 رد می‌شود و تفاوت معناداری در زمینه شاخص‌های مطرح شده نسبت به دو ناحیه وجود دارد. توجه به میانگین رتبه‌ای هر شاخص، در هر کدام از دو ناحیه بیانگر میزان فاصله در دو ناحیه است. با توجه به سطح معناداری و میانگین رتبه‌ای هر یک از شاخص‌ها، به ترتیب می‌توان گفت که: میزان هزینه دارو و دامپزشک در ناحیه دشتی بیشتر می‌باشد چون در نواحی دشتی بعضاً چندین خانوار دام‌هایشان را با هم به چرا می‌فرستند احتمال بیماری‌های واگیر بین دامی بالاتر می‌رود، از جهتی دیگر دسترسی به مراکز دامپزشکی و تهیه دارو راحت‌تر است و بیشتر استقبال می‌شود. میزان هزینه تأمین علوفه در ناحیه دشتی بنا به هزینه‌هایی که بابت خرید دستی علوفه و اجاره‌ی مرتع یا زمین‌های کشاورزی اشخاص پرداخت می‌گردد بیشتر از ناحیه کوهستانی است و در نتیجه درآمد حاصل از دامداری در مناطق کوهستانی بالا می‌رود که البته بالا بودن تعداد دام هر خانوار در این نواحی هم بی‌تأثیر نیست. شاخص پرداختن به سایر فعالیت‌های کشاورزی در نواحی دشتی بیش از کوهستانی است زیرا در نواحی دشتی دسترسی به خاک مناسب کشت، آب و... بهتر است و مهم‌تر این که در جهت بهبود وضعیت اقتصادی خانواده به تنوع فعالیت‌های اقتصادی روی می‌آورند. نبود بازار مناسب جهت فروش دام در ناحیه کوهستانی بیشتر است که به پایین بودن ارتباطات و دسترسی آن‌ها به بازارهای فروش دام برمی‌گردد و دلالت از این نقطه ضعف و محدودیت دامدار سود بالایی می‌برند.

جدول ۴. بررسی شاخص‌های مؤلفه وضعیت اقتصادی در دو ناحیه دشتی و کوهستانی

مؤلفه	متغیر	ناحیه	میانگین رتبه‌ای	مجموع رتبه‌ها	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Sig
B= وضعیت اقتصادی	هزینه دارو و دامپزشک	دشتی	۱۲۵/۶۱	۱۲۴۳۵	۲۳۱۶	۷۲۶۶	-۶/۷۱۶	۰/۰۰۰
		کوهستانی	۷۳/۳۹	۷۲۶۶				
	هزینه علوفه	دشتی	۱۰۸/۰۸	۱۰۶۹۹/۵	۴۰۵۱/۵	۹۰۰۱/۵	-۲/۲۵۹	۰/۰۲۴
		کوهستانی	۹۰/۹۲	۹۰۰۱/۵				
	درآمد حاصل از دامداری	دشتی	۹۱/۵۳	۹۰۶۱/۵	۴۱۱۱/۵	۹۰۶۱/۵	-۲/۱۱	۰/۰۳۵
		کوهستانی	۱۰۷/۴۷	۱۰۶۳۹/۵				
	پرداختن به سایر فعالیت‌های کشاورزی	دشتی	۱۰۷/۳۳	۱۰۶۲۵/۵	۴۱۲۵/۵	۹۰۷۵/۵	-۲/۱۴	۰/۰۳۲
		کوهستانی	۹۱/۶۷	۹۰۷۵/۵				
دلالت و نبود بازار مناسب فروش دام	دشتی	۹۱/۷۱	۹۰۷۹	۴۱۲۹	۹۰۷۹	-۲/۱۱۷	۰/۰۳۴	
	کوهستانی	۱۰۷/۲۹	۱۰۶۲۲					

طبق آزمون آماری مان ویتنی که برای شاخص‌های معرف مؤلفه انگیزه سرمایه‌گذاری در امور مربوط به دام بین دو گروه دشتی و کوهستانی، در سطح ۹۵ درصد گرفته شد، چون مقدار Sig در تعدادی شاخص‌ها کوچک‌تر از ۰/۰۵ است در نتیجه فرض H_0 رد می‌شود و تفاوت معناداری در زمینه شاخص‌های مطرح‌شده نسبت به دو ناحیه وجود دارد. توجه به میانگین رتبه‌ای هر شاخص، در هر کدام از دو ناحیه بیانگر میزان فاصله در دو ناحیه است که با توجه به سطح معناداری هر یک از شاخص‌ها و میانگین رتبه‌ای، به ترتیب می‌توان گفت که: تمایل به دریافت وام در دو ناحیه تفاوت معناداری ندارد اما با توجه به میانگین رتبه‌ای، در ناحیه کوهستانی اندکی بیشتر است. تمایل به افزایش تعداد دام در ناحیه دشتی رو به افول است و بیشتر به سمت سایر فعالیت‌های کشاورزی گرایش داشته‌اند و از طرفی هزینه نگهداری دام در ناحیه کوهستانی کمتر از دشتی تمام می‌شود. سرمایه‌گذاری در بهسازی و احداث جایگاه دام، سرمایه‌گذاری در خرید وسایل و تجهیزات بیشتر در مناطق دشتی مورد استقبال است و در مناطق کوهستانی بیشتر از مصالح طبیعی موجود در محیط بهره می‌گیرند و کمتر مصالح، لوازم و تجهیزات را خریداری می‌کنند و تا حد بالایی خودکفا هستند. سرمایه‌گذاری در سایر فعالیت‌های دامداری فرق زیادی در دو ناحیه نداشته اما با توجه به میانگین رتبه‌ای در دشت بیشتر امکان آن وجود دارد. با توجه به محدودیت‌های سیاست‌های حمایتی دولت، مناطق دشتی چون جمعیت بیشتری ساکن هستند و دسترسی آسان‌تر است نسبت به مناطق کوهستانی در اولویت است. تمایل به استفاده از بیمه همچون تمایل به دریافت وام در دو ناحیه تفاوت معنی‌داری حاصل نشده و دامداران به دلیل آشنایی کم با روند اداری، عدم تفاهم فکری با کارشناسان مربوطه و طی نمودن مراحل مختلف برای رسیدن به مقصود آن‌چنان تمایلی به این امور نشان نمی‌دهند اما در مناطق کوهستانی چون خطرات تهدیدکننده دام بیشتر از ناحیه دشتی است لذا تمایل به بیمه بالاتر است.

جدول ۵. بررسی شاخص‌های مؤلفه‌ی انگیزه سرمایه‌گذاری در امور مربوط به دام در دو ناحیه دشتی و کوهستانی

مؤلفه	متغیر	ناحیه	میانگین رتبه‌ای	مجموع رتبه‌ها	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Sig	
C = انگیزه سرمایه‌گذاری در امور مربوط به دام	تمایل به دریافت وام	دشتی	۹۶/۳۹	۹۵۴۳	۴۵۹۳	۹۵۴۳	-۰/۸۱۲	۰/۴۱۶	
		کوهستانی	۱۰۲/۶۱	۱۰۱۵۸					
	تمایل به افزایش تعداد دام	دشتی	۸۶/۶۴	۸۵۷۷	۳۶۲۷	۳۶۲۷	۸۵۷۷	-۳/۳۶۸	۰/۰۰۱
		کوهستانی	۱۱۲/۳۶	۱۱۱۳۴					
	سرمایه‌گذاری در بهسازی و احداث جایگاه دام	دشتی	۱۰۹/۹۵	۱۰۸۸۵/۵	۳۸۶۵/۵	۳۸۶۵/۵	۸۸۱۵/۵	-۲/۶۴۹	۰/۰۰۸
		کوهستانی	۸۹/۰۵	۸۸۱۵/۵					
	سرمایه‌گذاری در خرید وسایل و تجهیزات	دشتی	۱۱۰/۶۹	۱۰۹۵۸/۵	۳۷۹۲/۵	۳۷۹۲/۵	۸۷۴۲/۵	-۳/۰۱۱	۰/۰۰۳
		کوهستانی	۸۸/۳۶	۸۷۴۲/۵					
	سرمایه‌گذاری در سایر فعالیت‌های دامداری	دشتی	۱۰۱/۶۵	۱۰۰۶۳/۵	۴۶۸۷/۵	۴۶۸۷/۵	۹۶۳۷/۵	-۰/۵۷۳	۰/۵۶۷
		کوهستانی	۹۷/۳۵	۹۶۳۷/۵					
	سیاست‌های حمایتی دولت	دشتی	۱۰۹/۴۲	۱۰۸۳۳	۳۹۱۸	۳۹۱۸	۸۸۶۸	-۲/۶۱۹	۰/۰۰۹
		کوهستانی	۸۹/۵۸	۸۸۶۸					
تمایل به استفاده از بیمه	دشتی	۹۴/۷۵	۹۳۸۰/۵	۴۴۳۰/۵	۴۴۳۰/۵	۹۳۸۰/۵	-۱/۲۱۹	۰/۲۲۳	
	کوهستانی	۱۰۴/۲۵	۱۰۳۲۰/۵						

طبق آزمون آماری کروسکال‌والیس (H) مربوط به دو شاخص از مؤلفه وضعیت سبک زندگی و جایگاه اجتماعی بین سه گروه سواد، در سطح ۹۵ درصد گرفته شد، چون مقدار Sig در شاخص اول کوچک‌تر از ۰/۰۵ شده در نتیجه تفاوت معناداری در زمینه شاخص‌های مطرح‌شده نسبت به سواد وجود دارد. توجه به میانگین رتبه‌ای هر شاخص در هر کدام از سطوح سواد بیانگر میزان فاصله در هر سطح و متفاوت بودن حداقل دو گروه مستقل از لحاظ رتبه‌بندی است. با توجه به مقدار ضریب Sig در شاخص "تغییر در سبک زندگی و شهر گرایی" که در سطح خطای کم‌تر از ۰/۰۵ معنی‌دار است می‌توان گفت که با اطمینان ۹۵ درصد تغییر در سبک زندگی و شهر گرایی در بین سطوح مختلف سواد تفاوت معناداری دارد. با توجه به میانگین رتبه‌ای، افراد تحصیل کرده جهان‌بینی متفاوتی نسبت سایرین در محیط زندگی خود دارند و به زندگی شهری گرایش می‌یابند. اثرگذاری منفی بر جایگاه اجتماعی در بین سطوح مختلف تحصیلات، با ملاحظه Sig تفاوت معنی‌داری ندارد ولی میانگین رتبه‌ای گویای این مطلب است که افراد دیپلم به بالا معتقدند پرداختن به پیشه‌ی دامداری اثرگذاری منفی بر جایگاه اجتماعی‌شان خواهد گذاشت و در صدد جدا کردن خود از آن بر می‌آیند.

جدول ۶. بررسی شاخص‌های مؤلفه وضعیت سبک زندگی و جایگاه اجتماعی در دو ناحیه دشتی و کوهستانی

مؤلفه	متغیر	سطوح سواد	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Chi-Square	df	Sig
D = وضعیت سبک زندگی و جایگاه اجتماعی	تغییر در سبک زندگی و شهرگرایی	ابتدایی به پایین	۱۲۳	۹۰/۱۳	۱۰/۳۱۲	۲	۰/۰۰۶
		سیکل	۵۲	۱۱۲/۵۱			
		دیپلم به بالا	۲۳	۱۲۰/۲			
	اثرگذاری منفی بر جایگاه اجتماعی	ابتدایی به پایین	۱۲۳	۹۹/۱۵	۲/۵۷۳	۲	۰/۲۷۶
		سیکل	۵۲	۹۳/۵۶			
		دیپلم به بالا	۲۳	۱۱۴/۸۳			

طبق آزمون آماری کروسکال والیس (H) مربوط به دو شاخص "وضعیت مهاجرت و خروج نیروی کار در سال‌های اخیر و وضعیت گرایش نیروی کار جوان به مشاغل غیر دامداری" که بین سه گروه سواد، در سطح ۹۵ درصد گرفته شد، چون مقدار Sig در شاخص‌ها کوچک‌تر از ۰/۰۵ شده در نتیجه فرض H_0 مبنی بر برابری هر یک از شاخص‌ها در سه سطح تحصیلات رد می‌شود یا به بیانی دیگر تفاوت معناداری در زمینه شاخص‌های مطرح‌شده نسبت به سواد وجود دارد. توجه به میانگین رتبه‌ای هر شاخص در هر کدام از سطوح سواد، بیانگر میزان فاصله در هر سطح و متفاوت بودن حداقل دو گروه مستقل از لحاظ رتبه‌بندی است. با توجه به مقدار ضریب Sig در شاخص "وضعیت مهاجرت و خروج نیروی کار در سال‌های اخیر" که در سطح خطای ۰/۰۵ معنی‌دار است می‌توان گفت که با اطمینان ۹۵ درصد وضعیت مهاجرت و خروج نیروی کار در سال‌های اخیر بین سطوح مختلف سواد تفاوت معنی‌داری دارد. توجه به میانگین رتبه‌ای هر سطح از سواد گویای مهاجرت تحصیل‌کردگان است و افزایش سطح سواد با مهاجرت و خروج نیروی جوان رابطه‌ی مستقیمی دارد. با توجه به مقدار ضریب Sig در شاخص دوم "وضعیت گرایش نیروی کار جوان به مشاغل غیر دامداری" در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ و با اطمینان ۹۵ درصد وضعیت گرایش نیروی کار جوان به مشاغل غیر دامداری بین سطوح مختلف سواد تفاوت معنی‌داری دارد و با بالا رفتن سطح تحصیلات افراد تمایل به پرداختن به اموری راحت‌تر همراه با جایگاه اجتماعی بهتر افزایش می‌یابد و فرد کمتر راضی به انجام امور دامداری و شرایط قبل است. عامل دیگر وجود انواع جاذبه‌های شهری می‌توان بیان نمود.

جدول ۷. بررسی شاخص‌های مؤلفه وضعیت گرایش نیروی کار در سال‌های اخیر در دو ناحیه دشتی و کوهستانی

مؤلفه	متغیر	سطوح سواد	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Chi-Square	df	Sig
وضعیت گرایش نیروی کار در سال‌های اخیر	مهاجرت و خروج نیروی کار	ابتدایی به پایین	۱۲۳	۹۳/۵۱	۷/۸۵۶	۲	۰/۰۲
		سیکل	۵۲	۱۰۱/۲۳			
		دیپلم به بالا	۲۳	۱۲۷/۶۳			
	گرایش به مشاغل غیر دامداری	ابتدایی به پایین	۱۲۳	۸۹/۸۴	۱۰/۶۵۹	۲	۰/۰۰۵
		سیکل	۵۲	۱۱۴/۸۴			
		دیپلم به بالا	۲۳	۱۱۶/۵			

طبق آزمون آماری یو مان‌ویتنی که برای شاخص‌های معرف مؤلفه‌ی وضعیت مشارکت و پرداختن نسل جدید دختران و زنان در امور دامداری بین دو گروه دشتی و کوهستانی، در سطح ۹۵ درصد گرفته شد، با توجه به سطح معناداری هر یک از شاخص‌ها و وضعیت میانگین رتبه‌ای در هر ناحیه، به ترتیب می‌توان گفت که: تمایل به انجام امور دامداری میان نسل جدید خانم‌ها در دو ناحیه تفاوت معنی‌داری دارد، میانگین رتبه‌ای نشان می‌دهد که این تمایل در ناحیه‌ی کوهستانی بیشتر هست. همچنین سطح مهارت و دانش بومی نسبت به امور مربوط به دام معنی‌دار نگردیده است ولی با توجه به میانگین رتبه‌ای باز هم در ناحیه کوهستانی عددی بیشتر نشان داده شده است. البته شاخص انتظارات آقایان از خانم‌ها در انجام این امور گویای وجود تفاوت معنی‌دار در دو ناحیه و بیشتر بودن این انتظارات در نواحی کوهستانی می‌باشد. شاخص پرداختن به تحصیل در دو ناحیه تفاوت

معنی‌داری دارد. در مناطق دشتی به دلیل دسترسی راحت‌تر به مراکز آموزشی، تحصیل دختران بیشتر است که البته لازم به ذکر است وجود تعداد زیاد جمعیت برای برگزاری کلاس درس در مقاطع مختلف شرط ضروری است.

جدول ۸. شاخص‌های مؤلفه وضعیت مشارکت و پرداختن نسل جدید زنان و دختران در امور دامداری در دو ناحیه دشتی و کوهستانی

مؤلفه	متغیر	ناحیه	میانگین رتبه‌ای	مجموع رتبه‌ها	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Sig
تأمین به انجام امور دامداری		دشتی	۹۱/۳۶	۹۰۴۴/۵	۴۰۹۴/۵	۹۰۴۴/۵	-۲/۱۳۴	۰/۰۳۳
		کوهستانی	۱۰۷/۶۴	۱۰۶۵۶/۵				
سطح مهارت و دانش بومی		دشتی	۹۲/۹۸	۹۲۰۵	۴۲۵۵	۹۲۰۵	-۱/۶۴۲	۰/۱۰۱
		کوهستانی	۱۰۶/۰۲	۱۰۴۹۶				
انتظارات آقایان از خانم‌ها در انجام امور		دشتی	۸۹/۳۳	۸۸۴۴	۳۸۹۴	۸۸۴۴	-۲/۶۸۹	۰/۰۰۷
		کوهستانی	۱۰۹/۶۷	۱۰۸۵۷				
پرداختن به تحصیل		دشتی	۱۰۷/۶۸	۱۰۶۶۰/۵	۴۰۹۰/۵	۹۰۴۰/۵	-۲/۱۵۳	۰/۰۳۱
		کوهستانی	۹۱/۳۲	۹۰۴۰/۵				

طبق آزمون آماری مان ویتنی که برای شاخص‌های معرف مؤلفه‌ی وضعیت دوره‌های ترویجی - آموزشی دامداری بین دو گروه دشتی و کوهستانی، در سطح ۹۵ درصد گرفته شد، چون مقدار Sig در دو شاخص اول کوچک‌تر از ۰/۰۵ است در نتیجه فرض H0 مبنی بر برابری هر یک از شاخص‌ها در دو منطقه رد می‌شود یا به بیانی دیگر تفاوت معناداری در زمینه شاخص‌های مطرح‌شده نسبت به دو ناحیه وجود دارد؛ اما دو شاخص آخر مقدار Sig بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است در نتیجه فرض H0 تأیید می‌شود و تفاوت معناداری در دو ناحیه وجود ندارد. اما توجه به میانگین رتبه‌ای هر شاخص، در هر کدام از دو ناحیه بیانگر میزان فاصله در دو ناحیه است. با توجه به سطح معناداری هر یک از شاخص‌ها و وضعیت میانگین رتبه‌ای، به ترتیب می‌توان گفت که: در میزان برگزاری دوره‌های آموزشی - ترویجی توسط سازمان‌ها و ادارات مربوطه در دو ناحیه تفاوت معناداری وجود دارد، میانگین رتبه‌ای گویای برگزاری بیشتر این دوره‌ها در ناحیه‌ی دشتی است و قدر مسلم وجود جمعیت بیشتر و سهیل‌الوصول بودن در ناحیه‌ی دشتی بی‌تأثیر نبوده است. بین تمایل دامداران در شرکت در این دوره‌ها تفاوت معناداری بین دو ناحیه قابل رؤیت است و دامداران ناحیه‌ی کوهستانی که به دلیل جمعیت اندک و نامناسب بودن راه ارتباطی اصولاً از بیشتر این خدمات محروم می‌مانند متمایل‌تر به برگزاری این دوره‌ها و بهره‌مندی از این خدمات می‌باشند. در شاخص‌های اثر بخشی این دوره‌ها و تنوع در این آموزش‌ها از نظر دامداران دو ناحیه، با توجه به Sig تفاوت معناداری حاصل نگردیده است.

جدول ۹. بررسی شاخص‌های مؤلفه وضعیت دوره‌های ترویجی - آموزشی در دو ناحیه دشتی و کوهستانی

مؤلفه	متغیر	ناحیه	میانگین رتبه‌ای	مجموع رتبه‌ها	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Sig
وضعیت دوره‌های ترویجی - آموزشی		دشتی	۱۱۳/۴۸	۱۱۲۳۴/۵	۳۵۱۶/۵	۸۴۶۶/۵	-۳/۵۴۲	۰/۰۰۰
		کوهستانی	۸۵/۵۲	۸۴۶۶/۵				
تمایل دامداران در شرکت در این دوره‌ها		دشتی	۸۹/۱۹	۸۸۲۹/۵	۳۸۹۷/۵	۸۸۲۹/۵	-۲/۹۵	۰/۰۰۳
		کوهستانی	۱۰۹/۸۱	۱۰۸۷۱/۵				
اثر بخشی این دوره‌ها از نظر دامداران		دشتی	۹۵/۵۳	۹۴۵۷	۴۵۰۷	۹۴۵۷	-۱/۰۵۸	۰/۲۹
		کوهستانی	۱۰۳/۴۷	۱۰۳۴۴				
تنوع در آموزش‌های این دوره‌ها		دشتی	۱۰۳/۲۹	۱۰۲۲۶	۴۵۲۵	۹۴۷۵	-۱/۰۱۳	۰/۳۱۱
		کوهستانی	۹۵/۷۱	۹۴۷۵				

آزمون آماری مان ویتنی با سطح اطمینان ۹۵ درصد، که برای شاخص‌های معرف مؤلفه وضعیت آگاهی و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در امور دامداری بین دو گروه دشتی و کوهستانی، با توجه به سطح معناداری هر یک از شاخص‌ها و وضعیت میانگین رتبه‌ای، به ترتیب می‌توان گفت که: استقبال و استفاده از وسایل بهداشتی و ایمنی بین دو ناحیه تفاوت معناداری وجود دارد و علیرغم اشتغال تعداد فراوانی از نیروهای کار در این بخش، اطلاعات موجود در خصوص شرایط بهداشتی و ایمنی دامداران و کارگران آن‌ها

بسیار اندک است. اما تمایل به خرید دام‌های بازده بالا در بین دامداران دو ناحیه تفاوت معناداری وجود ندارد چرا که مقاومت این دام‌ها نسبت به سایر دام‌ها برای زندگی در شرایط فعلی پایین‌تر است و در کل به دلیل حساسیت آن‌ها کمتر مورد استقبال است. استقبال و استفاده از ابزار آلات جدید و بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در دو ناحیه تفاوت معناداری دارد و در مناطق دشتی دسترسی بالاتر و راحت‌تر از ناحیه کوهستانی است.

جدول ۱۰. بررسی شاخص‌های مؤلفه وضعیت آگاهی و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در دو ناحیه دشتی و کوهستانی

مؤلفه	متغیر	ناحیه	میانگین رتبه‌ای	مجموع رتبه‌ها	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Sig
وضعیت آگاهی و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین	استقبال و استفاده از وسایل بهداشتی و ایمنی	دشتی	۱۰۷/۶۹	۱۰۶۶۱	۴۰۹۰	۹۰۴۰	-۲/۱۵۲	۰/۰۳۱
		کوهستانی	۹۱/۳۱	۹۰۴۰				
	تمایل به خرید دام‌های بازده بالا	دشتی	۱۰۲/۳۷	۱۰۱۳۴/۵	۴۶۱۶/۵	۹۵۶۶/۵	-۰/۷۸۲	۰/۴۳۴
		کوهستانی	۹۶/۶۳	۹۵۶۶/۵				
	استقبال و استفاده از ابزار آلات جدید	دشتی	۱۰۷/۳۸	۱۰۶۳۱	۴۱۲۰	۹۰۷۰	-۲/۰۶۹	۰/۰۳۹
		کوهستانی	۹۱/۶۲	۹۰۷۰				
	بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی	دشتی	۱۰۹/۵۶	۱۰۸۴۶/۵	۳۹۰۴/۵	۸۸۵۴/۵	-۲/۶۴۹	۰/۰۰۸
		کوهستانی	۸۹/۴۴	۸۸۵۴/۵				

طبق آزمون آماری مان ویتنی با سطح اطمینان ۹۵ درصد، که برای شاخص‌های معرف مؤلفه وضعیت زیست محیطی در امور دامداری بین دو گروه دشتی و کوهستانی، با توجه به سطح معناداری هر یک از شاخص‌ها و وضعیت میانگین رتبه‌ای، به ترتیب می‌توان گفت که: در شاخص‌های تلاش در جهت حفظ و ترمیم مرتع و جنگل، اجرای طرح‌ها و عملیات‌هایی برای حفظ محیط زیست و تغییر کاربری به اراضی کشاورزی تفاوت معناداری در دو ناحیه وجود ندارد یعنی در جهت حفظ مرتع چه از طرف دامداران و چه از طرف دولت مراقبه و اقدام سازنده‌ای انجام نگرفته و اگر عملیات یا طرحی از طرف دولت صورت می‌گیرد، جدی و مؤثر دنبال نخواهد شد و حالت موقتی دارد و حتی خیلی از مراتع منابع طبیعی هم در سال‌های اخیر به اراضی کشاورزی مبدل گشته است. در زمینه‌ی بوته کنی و شاخه زنی بین دو ناحیه تفاوت معناداری وجود دارد، در نواحی کوهستانی برای استفاده به‌عنوان سوخت و بخشی از مصالح ساخت‌وساز فضای زندگی خود و دام‌هایشان به‌طور معمول، بیشتر مورد استفاده می‌گردد. چرای بی‌رویه همچون چرای زودرس، رقابت در چرا و چرای سنگین و بیش از ظرفیت در دو ناحیه تفاوت معناداری ندارند اما در دشت بیشتر اتفاق می‌افتد.

جدول ۱۱. بررسی شاخص‌های مؤلفه وضعیت زیست محیطی در دو ناحیه دشتی و کوهستانی

مؤلفه	متغیر	ناحیه	میانگین رتبه‌ای	مجموع رتبه‌ها	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Sig
وضعیت زیست محیطی	تلاش در جهت حفظ و ترمیم مرتع و جنگل	دشتی	۱۰۵/۴۷	۱۰۴۴۱/۵	۴۳۰۹/۵	۹۲۵۹/۵	-۱/۶۳	۰/۱۰۳
		کوهستانی	۹۳/۵۳	۹۲۵۹/۵				
	اجرای طرح‌ها و عملیات‌هایی برای حفظ محیط‌زیست	دشتی	۱۰۰/۳	۹۹۳۰	۴۸۲۱	۹۷۷۱	-۰/۲۱	۰/۸۳۳
		کوهستانی	۹۸/۷	۹۷۷۱				
	تغییر کاربری به اراضی کشاورزی	دشتی	۱۰۲/۰۷	۱۰۱۰۴/۵	۴۶۴۶/۵	۹۵۹۶/۵	-۰/۶۶۱	۰/۵۰۹
		کوهستانی	۹۶/۹۳	۹۵۹۶/۵				
	بوته کنی و شاخه زنی	دشتی	۹۱/۴	۹۰۴۸/۵	۴۰۹۸/۵	۹۰۴۸/۵	-۲/۰۹۵	۰/۰۳۶
		کوهستانی	۱۰۷/۶	۱۰۶۵۲/۵				
چرای بی‌رویه	دشتی	۱۰۲/۸۳	۱۰۱۸۰	۴۵۷۱	۹۵۲۱	-۰/۸۶	۰/۳۹	
	کوهستانی	۹۶/۱۷	۹۵۲۱					

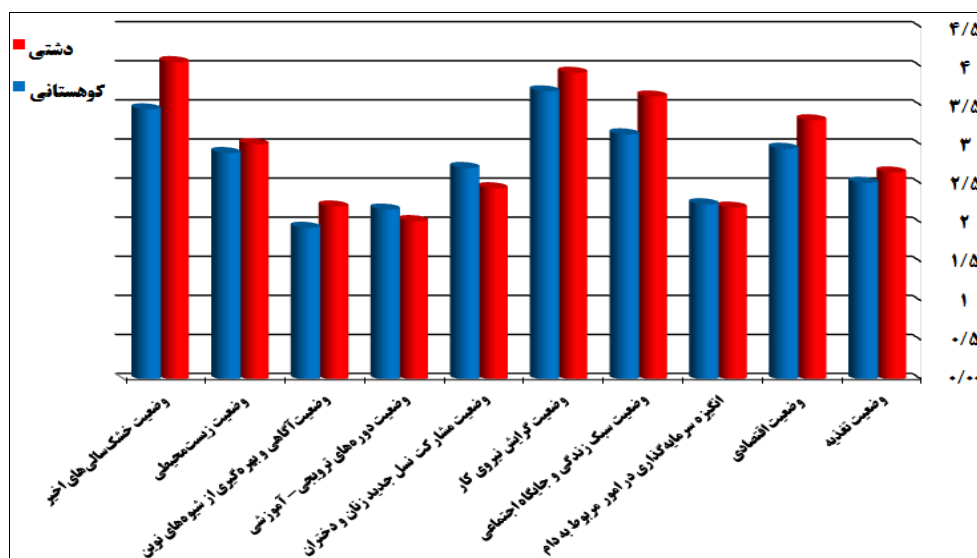
طبق آزمون آماری مان ویتنی با سطح اطمینان ۹۵ درصد، که برای شاخص‌های معرف مؤلفه وضعیت خشک‌سالی‌های اخیر در امور دامداری بین دو گروه دشتی و کوهستانی، با توجه به سطح معناداری هر یک از شاخص‌ها و وضعیت میانگین رتبه‌ای، می‌توان گفت که: خشک‌سالی‌های اخیر در تعداد دام و دامدار دو منطقه تفاوت معناداری گذاشته است. میانگین رتبه‌ای هر دو شاخص، در

ناحیه دشتی بیش از کوهستانی شده است. چرا که گیاهان دشتی نسبت به گیاهانی که در نواحی کوهستانی می‌رویند ضعیف‌تر هستند و همچنین چرای زود هنگام و سنگین موجب می‌گردد که اکثر گیاهان تا قبل از دوره‌ی باروری به مصرف دارم برسند.

جدول ۱۲. بررسی شاخص‌های مؤلفه وضعیت خشک‌سالی‌های اخیر در دو ناحیه دشتی و کوهستانی

مؤلفه	متغیر	ناحیه	میانگین رتبه‌ای	مجموع رتبه‌ها	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Sig
شاخص خشک‌سالی‌های اخیر	تأثیر خشک‌سالی‌های اخیر در تعداد دام	دشتی	۱۰۷/۱۱	۱۰۶۰۴	۴۱۴۷	۹۰۹۷	-۲/۰۴۱	۰/۰۴۰
		کوهستانی	۹۱/۸۹	۹۰۹۷				
	تأثیر خشک‌سالی‌های اخیر در تعداد دامداران	دشتی	۱۱۰/۵۵	۱۰۹۴۴/۵	۲۸۰۶/۵	۸۷۵۶/۵	-۲/۰۶۹	۰/۰۰۲
		کوهستانی	۸۸/۴۵	۸۷۵۶/۵				

بررسی نتایج حاصله از پژوهش حاضر در تبیین شدت هر یک از عوامل رکود دامداری سنتی در دو ناحیه دشتی و کوهستانی، دهستان القچین از توابع شهرستان چرام، بیانگر وجود اختلاف در سطح و نوع این مؤلفه‌ها در دو ناحیه بوده است. همان طور که در مباحث قبل بیان گردید، از میان مؤلفه‌های مورد مطالعه در این تحقیق، مهم‌ترین و بارزترین مؤلفه در رکود دامداری سنتی دو محدوده مورد مطالعه جمعاً با هم؛ وضعیت خشک‌سالی‌های اخیر، وضعیت گرایش نیروی کار جوان به فعالیت‌هایی غیر از این حرفه و تحولاتی که در سبک زندگی امروزی روستاییان، به خصوص نسل جوان، شکل گرفته است، می‌باشد. مسائلی هم‌چون ارتقاء آگاهی دامداران، بهره‌گیری آن‌ها از شیوه‌های نوین و برگزاری دوره‌های آموزشی و ترویجی سهم اندکی در رکود این پیشه در دو ناحیه مورد مطالعه روی هم دارند. هم‌چنین بررسی‌ها نشان داد که بجز موارد؛ وضعیت مشارکت نسل جدید زنان و دختران، وضعیت دوره‌های آموزشی و ترویجی و انگیزه سرمایه‌گذاری در امور مربوط به دام که در ناحیه کوهستانی بیشتر از ناحیه دشتی در رکود دامداری سنتی نقش داشته است، سایر مؤلفه‌های مورد بررسی نیز در ناحیه دشتی بیشتر از ناحیه کوهستانی منجر به رکود شده است.

شکل ۳. تبیین سطح هر یک از مؤلفه‌های مورد مطالعه در رکود دامداری سنتی دو ناحیه دشتی و کوهستانی

نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی‌های به‌عمل‌آمده، روش و شیوه غالب دام‌پروری در حوزه مورد مطالعه (دهستان القچین)، دامداری باز و سنتی می‌باشد که در این شیوه، هدف اصلی از فعالیت‌های دامداری تأمین نیاز بهره‌برداران و هم‌چنین تأمین قسمتی از درآمد خانوارهای ساکن در حوزه می‌باشد. در قسمت نتایج با استفاده از اطلاعات استخراج‌شده از پرسش‌نامه، مصاحبه و استنباط نگارندگان، خشک‌سالی‌های اخیر، گرایش نیروی کار جوان به فعالیت‌هایی غیر از این حرفه، تحولات در سبک زندگی امروزی روستاییان، مسائل اقتصادی و کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری در این پیشه، را می‌توان در زمره‌ی مهم‌ترین عوامل مؤثر در ضعف و رکود دامداری

در روستاهای مورد مطالعه دانست. منشأ این وضعیت ضعف توان مالی روستاییان و تداوم آن در نتیجه بهره‌وری پایین فعالیت در این بخش، خصوصاً به صورت سنتی، همچنین عوامل اجتماعی و فرهنگی که رهاورد جهان امروزی است ذکر کرد که باعث کاهش انگیزه و رغبت افراد، مخصوصاً جوانان، در پرداختن به این فعالیت است. البته لازم به یادآوری است که حرفه دامپروری از مشاغل سخت و طاقت‌فرسا می‌باشد.

با توجه به اینکه شیوه دامپروری منطقه سنتی می‌باشد، بنابراین امکانات و تجهیزات در حد پایین است و امکانات و تجهیزات دامداری به شیوه صنعتی و بسته در منطقه عمومیت ندارد و استانداردهای لازم جهت محل نگهداری دام رعایت نمی‌شود. در این رابطه با ایجاد آبشخورهایی در سطح مراتع حوزه می‌توان فشار دام‌ها را بر مکان‌های خاصی از مراتع کاهش دهیم. همچنین با ایجاد راهکار وام‌های کم‌بهره همراه با آموزش، دامداران آن‌ها را ترغیب کنیم تا جایگاه استاندارد برای دام‌ها تهیه نمایند. البته اگر برای متصدیان و برگزارکنندگان دوره‌ها، امکانات کافی و مناسب در چهارچوب یک برنامه مشخص و مدون و به صورت منسجم و مستمر فراهم شود و حداقل (آستانه) آموزش تعریف گردد در نگرش، رفتار و مهارت فراگیران مؤثرتر می‌باشد. مثلاً در ارائه بعضی از این دوره‌ها که یادگیری آن مستلزم به‌کارگیری وسایل و ابزار خاص است، این لوازم به صورت رایگان یا یارانه دار در اختیار فراگیران قرار گیرد. این کار ضمن افزایش علاقه و انگیزه فراگیران به شرکت در دوره‌ها، در اثربخشی آموزش‌ها بسیار مؤثر خواهد بود. ضمناً با توجه به ضعف در آموزش‌های بهداشتی، اجرای برنامه‌های منظم و مستمر آموزشی می‌تواند با افزایش آگاهی دامداران موجب بهبود سطح سلامت، افزایش کار آیی و ارتقاء رضایت‌مندی آن‌ها گردد. البته نکته حائز اهمیت اینک همان‌گونه که در تجارت، تحقیق در بازار و نیازهای مصرف‌کنندگان، قبل از عرضه محصولات صورت می‌پذیرد و تعیین نیازهای بازار بر اساس حدس و گمان، نتایج غیراقتصادی و فاجعه‌بار دارد، در طراحی برنامه‌های آموزشی نیز برای افزایش کیفیت و توانایی فراگیران باید نیازهای آنان مدنظر قرار گرفته و توجه کافی به آن‌ها مبذول گردد. برنامه‌های آموزشی خصوصاً آموزش بهداشت به صورت منظم و مستمر از طریق همکاری بین بخشی سازمان‌های جهاد کشاورزی، دامپزشکی و معاونت‌های بهداشتی دانشگاه‌ها در جهت رفع مشکلات و پیشگیری از بروز بیماری‌ها و حوادث در میان دامداران گردد. البته لازم به ذکر است که طرح‌ها و فعالیت‌هایی قابل اجرا می‌باشد که با شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روستاییان سازگار باشد.

در مقایسه تحقیق حاضر با مطالعات پیشین در این حیطه می‌توان شاهد روند رو به رکود دامداری به شیوه سنتی بود و هریک از پژوهش‌گران پیشین به نحوی نیز گوشه‌ای از این ماجرا را پرده‌برداری نموده‌اند و رکود این پیشه معیشتی را در مناطق مختلف گوشزد کرده‌اند. به‌عنوان نمونه مسائلی همچون بحث علوفه‌ی دام و هزینه‌های آن، تخریب و افت وضعیت مراتع در اکثر مطالعات به‌عنوان یک چالش جدی مطرح شده است و افرادی همچون: نجفی (۱۳۷۰)، مهندس‌ان مشاور رویان (۱۳۷۲)، رحمانی (۱۳۷۳) به این مسئله پرداخته‌اند. همچنین مشاوران رویان و ارزانی (۱۳۸۳) در راستای افزایش آگاهی و اطلاعات دامداران با برگزاری دوره‌های آموزشی ترویجی تأکید داشته‌اند و این که با افزایش این دوره‌ها و استقبال مردم می‌تواند به نتایج مثبت ختم گردد. با توجه به مطالب ذکر شده و شرایط اقتصاد مقاومتی کشور، تولید باید در رأس امور و مورد توجه ویژه باشد. از آنجا که هنوز هم افراد بسیاری به صورت سنتی به دامداری می‌پردازند، برای بهبود شرایط و تداوم حرفه‌ی دامداری باید چاره‌ای اندیشید و یا عوامل رکود را از میان برد. از جمله با تخصیص یارانه به بخش‌هایی از امور مربوط به دام مثلاً تغذیه دام، قیمت‌گذاری‌های مناسب که هم دامدار را در نظر داشته باشند و هم مصرف‌کننده تا موجب تورم نگردد. ایجاد اماکنی خاص جهت خریدوفروش دام همچون میدان دام و نظارت مؤثر بر آن بازارها، ایجاد صنایع متناسب با دامداری همچون کشتارگاه و... توجه به بحث ترویج و مروجانی که به روستاها می‌روند که با در نظرگیری فرهنگ روستاییان توان ایجاد تعامل بین طرفین تسهیل گردد. امروزه با توجه به وضعیت فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی برای تقویت انگیزه افراد بالأخص جوانان برای ارتقاء بهره‌وری باید به سمت دامداری نیمه سنتی حرکت کرده و صرفه‌ی اقتصادی خود را ارتقاء دهند. از دیگر راهکارهای مطرح در جهت بهبود وضعیت، ورود دهیاری‌ها در این موضوع و نقش‌آفرینی در فرآیند تهیه طرح‌های هادی روستایی است. حضور مستقیم و پررنگ دهیاری‌ها در فرآیند تهیه این طرح‌ها علاوه بر این که می‌تواند موجب تأمین منافع مردم از نظر زیست‌محیطی و بهداشتی شود. در مقابل نیز می‌تواند منافع دامداران را تأمین کند و موجب پیشگیری از مکان‌یابی‌ها و پیشنهادهای غیرمنطقی و به دور از شرایط بومی دامداری در این روستاها گردد. همچنین این امر می‌تواند بستر و زمینه مناسبی را از نظر مدیریتی برای دامداران ایجاد نماید و به دنبال آن پیگیری راه‌اندازی و ایجاد واحدهای مدرن مکانیزه دامداری فراهم آورد. اما راهکار دیگر درارتقاء وضعیت دامداران سامان‌دهی آن‌ها در قالب تعاونی‌های

دامداری است. این امر موجب بهبود توان مالی و فنی، در نهایت اعتبار بخش دامداری در اقتصاد این روستاها می‌شود. همچنین می‌تواند در بازاریابی، تأمین علوفه و دیگر مایحتاج‌های دامداران فرایندها سرعت بخشد و نیازهای ضروری دام و دامداران را در زمان لزوم، باکیفیت مطلوب‌تر برآورده سازد. افزون بر این‌ها، می‌تواند موجبات بهره‌وری بیشتر را درازای بهره‌گیری از مراتع به دنبال آن مدیریت منسجم‌تر و مشارکتی مراتع اشتراکی دامداران فراهم آورد. با عنایت به نقش و اهمیت زنان روستایی در پرورش دام و تولید فرآورده‌های دامی، شایسته است به آموزش این قشر توجه بیشتری شود و با گسترش امکانات کتابخانه‌های روستایی، ارسال مستمر نشریات آموزشی ترویجی و گسترش برنامه‌های آموزشی صداوسیما موجبات ارتقای بیشتر سطح آگاهی‌های علمی و عملی دامداران فراهم گردد.

References

- Anabestani, A. A., Shayan, H., & Ahmadzadeh, S. (2011). Estimating the effectiveness of women's participation in social capital in rural areas, (Case study: rural darsab - city of Mashhad). *Journal of Applied Geosciences Research*, 11(21), 69-90. (In Persian)
- Ansari, N., Akhlaghi shal, S. J., & Ghasemi, M. H. (2008). Socioeconomic factors affecting the destruction of natural resources of the country and their contribution to destruction. *Quarterly Journal Research of Iranian Rangeland and Desert Research*, 15(4), 508-524. (In Persian)
- Arzani, H., Mehrabi, A., Azar naboband, H., & Nikkhah, A. (2004). Minimum area required for livestock breeders in Lorestan province. *The Third National Conference on Pasture and Rangeland of Iran*. (In Persian)
- Azkiya, M. (2008). *Sociology of development and rural development in Iran*. Tehran: Information Publishing. (In Persian)
- Bahrami, R. (2015). An Analysis of the Role of Tourism and its Impact on the Development of Rural Settlements (Case Study: Marivan city). *Journal Human Settlement Planning Studies*, 11(43), 101-113. (In Persian)
- Bayat, N., Rastegar, E., Khorasani, M., & Ghanbari nasab, A. (2011). Understanding the factors affecting the depression in livestock economics in rural areas (Case study: Peridar and Mahdieh villages, Malayer city). *Journal of Rural Research*, 2(4), 153-181. (In Persian)
- Ghirshman, R. (2000). *Kashan Silk*. Translated by Asghar Karimi, National Cultural Heritage Organization, Iran, Tehran.
- Grandin, B. E. (1987). *Pastoral Culture and Range Management*. lesson from Mausiland. Africa, 28, 7-13.
- Habibi, F. (2009). *Agricultural education in poor countries*. Tehran: Publishing Center, From academic publication. (In Persian)
- Hosseini nia, Gh.H. (2008). *Logical pathology of entrepreneurship education in the cooperative department and the presenting of solutions based on world-wide and agencies theories*, National Conference on Cooperatives and Entrepreneurship, University of Tehran. (In Persian)
- Kallioniemi M. K., Raussi S. M., Rautiainen R.H., & Kymalainen H. R. (2011). Safety and animal handling practices among women dairy operators. *J Agric Saf Health*, 17(1), 63-78.
- Kamalzadeh, M. (2008). Livestock Production System and Trends in Livestock industry in Iran. *Journal of Agriculture & Social Sciences*, 4(4), 183-188. (In Persian)
- Khadem mohammadi, M. (2008). *Identifying the factors affecting the entrepreneurship of graduates of technical vocational education in the agriculture and providing a native model*,

- Ph.D Management Plan Certificate Identity. Rural Agricultural Monthly Journal, 15. (In Persian)
- Khaki pour, L., Barani, H., Darijani, A., & Karamian, R. (2011). Study of rangeland share in livestock income of nomadic households (Case Study: Hamiyán watershed). *Scientific Journal of Rangeland*, 5(4), 430-437. (In Persian)
- Mahdavi, M. (2010). *Introduction to Rural Geography of Iran*. Tehran: Samt Publishing. (In Persian)
- Manafi Azar, R., Abdullahi, A.A., Alizadeh, T., Walae, M., & Ghasemi ardahai, A. (2017). Return migration and its consequences on rural settlements (Case Study: Burano district, Miandoab city). *Journal Human Settlement Planning Studies*, 12(38), 179-197. (In Persian)
- Mbaiwa, J. E. (2010). Changes on Traditional Livelihood Activities and Lifestyles Caused by Tourism Development in the Okavango Delta, Botswana, *Tourism Management xxx*, 1-11.
- Ministry of Agriculture Jihad. (2000). *Programs and summary of economic research report and assessment of social progress studies*. Tehran: Public Participation Section. (In Persian)
- Moeini, M. M., Sanjabi, M. R., Najafi, B., & Fomi, Sh. A. (2005). The role and importance of traditional livestock insurance in increasing investment and sustained production, Fifth Biennial Conference on Iranian Agricultural Economy. *University of Sistan and Baluchestan – Zahedan*, 1-16. (In Persian)
- Motavalli, A. R., Karimian, A. A., Fatahi ardakani, A., Zahedi, E., & Shafiei, M. S. (2012). Study the Challenges and Solutions of Traditional Livestock System and Sustainable Development (Case Study: Watershed to Rostaq). *The first National Conference on Sustainable Development Strategies*, 1-7. (In Persian)
- Mousavi, S. N. A., Jabari, M., & Farajzadeh, Z. (2011). Analysis of the effects of farmers' cooperatives on creation of employment and production in Fars Province, Application of fuzzy linear regression approach. *Agricultural Economics Research*, 3(2), 21-35. (In Persian)
- Nagler, A. C. T., Bastian, J. T., Hewlett, S. I., Paisley, M. A., Smith, M. Frasier., & Umberger, W. (2007). *MultiPle impacts- multiple strategies: How Wyoming cattl Producers are surviving in Prolonged drought*. University of Wyoming Cooperative Extension Publication. <http://ces.uwyo.edu/PUBS/B1178>.
- Najafi, B. (1991). *The study of the nomadic economy in Sistan and ways to improve it*, Articles Collection of the Development Strategy of Nomadic Life, Nomadic release. 467-485. (In Persian)
- Pablo, H. (1969). *Development and rehabilitation of Iranian pastures through botanical and ecological studies*, Translated by Goudarz Sheidaie, Tehran: Publications of the Ministry of Natural Resources.
- Panahzadeh parikhani, M., Razaghi pourkhani, F., fomi, Sh. A., Motie langerodi, S.H., & Hosseinipour, A. (2015). The main obstacles to the application of good agricultural practices (GAPs) in the sustainability of livestock units. *International Journal of Agricultural Management and Development*, 5(3), 169-178. (In Persian)
- Parsch, L. D, M. P. Poppand O. J. Loewer. (1997). Stocking rate risk for Pasturefed steers under weather uncertainty. *Journal of Range Management*, 50, 541-549.
- Rahmani, S. A. (1994). *Study the role of promotion and training in optimal utilization of rangelands of the country*. Articles collection of the first rangeland and rangelands seminar in Iran, Isfahan University of Technology, Organization of forests, meadows and watershed management of the country, 139-150. (In Persian)

- Roy Squires, V., & Karami, E. (2015). Livestock management in the arid zone: Coping strategies. *Journal of Rangeland Science*, 5(4), 336-346.
- Royan Consulting Engineers. (1993). *Comprehensive studies of agricultural development in the Watersheds of Karkheh Oliya and Dez Oliya rivers. (In Persian)*
- Seif allahi, M., Barghi, H., & Ghanbari, Y. (2010). Effects of informal education on economic development of villages (Case study of Fereydoun City in Isfahan Province). *Journal of Urban and Regional Studies and Researchs*, 2(6), 95-116. (In Persian)
- Shakour, A., Tabibi, H. R., Bagherzadeh, M. S., Vahed pour, Gh. A. (1392). Measuring socioeconomic factors affecting nomadic settlement in Fars province. *Regional Planning*, 3(9), 1-11. (In Persian)
- Sheikhi, A. M. (1996). Modifying the livestock management structure depends on defining the livestock production opportunity, nomads. *Articles collection of the first research seminar in Tehran from goats and sheep*, National Institute of Animal Science Research. Ministry of Agriculture Jihad, Education Association, 265-283. (In Persian)
- Sidayi, E., Sadeghi, H.A., & Fadaii, M. (2015). Study of physical changes and new housing spaces in the village – cities (Case study: Deh cheshmeh Village – Citie: Farsan city). *Journal Human Settlement Planning Studies*, 10(33), 77-99. (In Persian)
- Stine, D., & Living, I. (1987). *The common property and pastoral behavior/ IAAE- occasional-paper- International-Association of Agricultural Economics*, 364-369.
- Tirgar, A., Aghalori, Z., Salari, F., & Rajabalian, M. (2012). A survey on health status of livestock breeders and livestock farms in Babol city with an emphasis on professional health considerations. *Journal of Occupational Health and Safety*, 2(2), 13-23. (In Persian)
- Zand moghaddam, M. R., & Amiri, M. (2012). Geographical Studies and Providing Appropriate Solutions for Rural Livestock (Case Study of Darmizkondeh Village in Mazandaran Province). *The first National Conference on Sustainable Agriculture and Healthy Environment*, 1-16. (In Persian)

How to cite this article:

Heidary Mokarrar, H., Nasimi, H., & Rashidifar, M. (2019). A comparative study of factors affecting the decline of traditional livestock in two areas of Plain and mountainous (Case study: Rural Alqchyn city functions Choram). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 14(1), 239-257. http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_665132_en.html

A Comparative Study of Factors Affecting the Decline of Traditional Livestock in Two Areas of Plain and Mountainous (Case Study: Rural Alqchyn City Functions Choram)

Hamid Heidary Mokarrar*

Assistant professor in Geography and Rural Planning, Department of Geography, University of Zabol, Zabol, Iran

Hamid Reza Nasimi

M.A. student in Geography and Rural Planning, University of Zabol, Zabol, Iran

Mehrdad Rashidifar

M.A. student in Geography and Rural Planning, University of Zabol, Zabol, Iran

Received: 19 December 2016

Accepted: 13 January 2018

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The livestock profession is one of the toughest businesses. The rural and nomadic society of the country is a society that is the basis of its livestock is in the traditional method and use of rangelands. Traditional livestock depends on several factors. The most important factors are topographic status of this area, rangeland and vegetation status, skill, knowledge and awareness of the exploiters, and the availability of facilities for animal husbandry activities.

The surveys indicate that the level of performance, efficiency and productivity in this subsection is also lower than the average of developing countries because of a variety of reasons. Despite of the great contribution of traditional livestock systems in producing a large portion of the country's milk and meat, they have unstable conditions to survive. Over the past few decades, with population increase and increased living standards, excessive consumption and of course it is out of ecosystem power, alterations in use and cultivation of more land and pastures, recent droughts, as well as due to industrialization of livestock units, not enough attention is paid to rural farms. And that has led to this traditional livelihood, in some rural areas with long history going into recession. Accordingly, the purpose of this research was to study the causes and factors affecting livelihood recession in livestock and compare it in two areas of plain and mountainous areas. The current research seeks to answer this fundamental question: What are the causes and effective factors in the recession of traditional livestock in the villages of the two areas of the plain and mountainous of Al-Qchyn rural district?

Methodology

Therefore, the purpose of this research is to study the factors affecting the recession of traditional livestock in the studied villages. The methodology of this research from the perspective of goal is practical, and from the perspective of the method is descriptive - analytical. Method of data collection is a combination of documentary and field methods. Its theoretical foundations are based on documentary-library studies. Data is collected by field method using questionnaire, interview with ranchers and experiences of writers. The statistical population of the present study consisted of livestock households living in Al-Qchyn rural district; functions of Choram city. The sample size was determined by using the Cochran formula, including 198 households.

---

* Corresponding Author

Email: hamidheidary1341@gmail.com

Formal and content validity used to test the validity of the questionnaire. The reliability of the research was also confirmed by Cronbach's alpha method, by calculating the value of 0.795 for the plain area variables and the value of 0.743 for the mountainous area variables. And the data from two areas were analyzed by SPSS software; by using appropriate statistical tests.

Results and Discussion

Studying the results of this study in explaining the severity of each factors affecting traditional livestock recession in the two plains and mountainous districts of Al-Qchyn rural, has shown a difference in the level and type of these components in this two areas. According to the Mann-Whitney test, which was taken at 95% confidence level, the results indicate that the most significant difference between the two regions is deduced in the indicators of the amount of holding training-promotional courses and the cost of drugs and vet with the amount of (Sig = 0.000); and the most equal status of the situation in the two regions and the absence of significant difference was obtained in the indicators for the implementation of the plan and operations to protect the environment with the value of (Sig = 0.833) and investment in other livestock activities with the value of (Sig = 0.567).

Also, studies have shown that among the studied components in this research; the most important and most typical cases of traditional livestock recession in the two studied areas are the status of recent droughts, the tendency of the young workforce to engage in activities other than this profession and the changes that have emerged in the today's lifestyle of villagers, especially the younger generation. Issues such as raising awareness of livestock breeders, their utilizing of modern methods and holding training and promotional courses have a small contribution to the recession of this craft in the two studied areas. Studies also indicated that the status of training and promotional courses and the motivation to invest in livestock affairs had a greater impact on the mountainous region than the plains in the traditional livestock recession, except for cases of participation of the new generation of women and girls, and other studied components also has led to a recession in the plains area more than the mountainous area.

Conclusion

According to the mentioned contents and the conditions of the country's economic strength, production should be at the forefront of special attention. Since many people are still engaging traditionally in animal husbandry, there must be some ways to improve its condition and durability. The ways including: allocating subsidies to parts of affairs, paying attention to the promotion and promoters of villages, Management placement for livestock breeders and organizing them in the form of cooperatives, etc.

Key words: traditional animal husbandry, animal husbandry, factors recession, the importance of pasture, Rural Alqchyn